

HISTORIA CERAMIKI

wykład 3

Ceramika na ziemiach etnicznie polskich

Wydział Inżynierii Materiałowej i Ceramiki

Zainteresowanie zaginionymi cywilizacjami rozpoczyna **się** w XVIII wieku wraz z **wyprawą** Napoleona do Egiptu,

1822 r. – odczytanie **hieroglifów** egipskich
(J.F. Champolion),

1802-57 r. – odczytanie pisma klinowego

(G.F. Gotefend, H.C. Rawlinson, E. Hincks,
J. Oppert, H.F. Talbot)

- 1852 r. – prace wykopaliskowe w Babilonie,
- 1842-44 r. – prace wykopaliskowe w Niniwie i Chorsabadzie,
- 1854-55 r. – prace wykopaliskowe w Uruk i Suzie,
- 1843-45 r. – prace wykopaliskowe w Egipcie,
- 1871-72 r. – odkrycie Troi (H. Schliemann),
- 1874-76 r. – odkrycie Myken,
- 1884 r. – odkrycie Tirynsu,
- 1900 r. – odkrycie **pałacu** minojskiego w Knossos na Krecie (A. Evans),

PODZIAŁ PRADZIEJÓW

1836r. – Christian Thomsen w Kopenhadze **zastosował** do datowania tzw. system trzech epok.

Podział na trzy główne epoki
/w zależności od podstawowego surowca/:

EPOKA KAMIENIA

EPOKA KAMIENIA

Podział ze względu na kryteria technologiczne:

EPOKA KAMIENIA ŁUPANEGO

/PALEOLIT/

EPOKA KAMIENIA GŁADZONEGO

/NEOLIT/

PODZIAŁ PRADZIEJÓW

EPOKA BRĄZU (stop miedzi i cyny)

EPOKA ŻELAZA

PODZIAŁ PRADZIEJÓW

PODZIAŁ PRADZIEJÓW

NEOLIT – młodsza epoka kamienia

Na Bliskim Wschodzie, w Anatolii i na **Bałkanach**
początek - **około 10-7 tysięcy** lat p.n.e.,
zakończenie – pod koniec IV **tysiąclecia** p.n.e.

Na ziemiach polskich –
od **około 5,4 tysiące** lat p.n.e.
do **około 2,3 tysiące** lat p.n.e.

PODZIAŁ PRADZIEJÓW

EPOKA BRĄZU

W krajach basenu wschodniej części Morza Śródziemnego – od drugiej połowy IV tysiąclecia p.n.e. do drugiej połowy II tysiąclecia p.n.e.

Na ziemiach polskich –

od **około** 2300 lat p.n.e. do **około** 700 lat p.n.e.

EPOKA ŻELAZA

Objęła swoim zasięgiem przedział lat do początków średniowiecza

Na ziemiach polskich – od 700 lat p.n.e. do VI wieku n.e.

NEOLIT

Neolit – prawdziwa rewolucja

- pierwsi rolnicy (uprawa roślin, hodowla zwierząt),
- pierwsi rzemieślnicy (np. wyroby kamienne, ceramika),
- życie w osadzie,

NEOLIT

W epoce neolitu – **glina** głównym charakterystycznym tworzywem materiałowym.

WŁAŚCIWOŚCI GLINY

- ❖ po zarobieniu z wodą – plastyczna; można nadać dowolny kształt
- ❖ po wysuszeniu zachowuje kształt
- ❖ po wypaleniu nabiera cech twardości i trwałości

Ważniejsze wydarzenia w historii ceramiki

- utrwalanie wyrobów w ogniu
~5 000 lat p. n. e,
- toczenie na kole garncarskim
~3 200 lat p. n. e,
- szkliwienie
~2 000 lat p. n. e

PODZIAŁ NEOLITU

- **NEOLIT PRECERAMICZNY** – wywodzący się bezpośrednio z paleolitu schyłkowego we wschodnich krajach śródziemnomorskich. Pojawia się uprawa roślin i hodowla zwierząt.
- **NEOLIT WŁAŚCIWY (CERAMICZNY)** – pojawia się umiejętność wytwarzania naczyń glinianych
- **ENEOLIT** – od pierwszej połowy IV tyś. p.n.e.. Okres ten charakteryzuje wprowadzeniem do użytku metali takich jak Cu i Au oraz określonymi przemianami gospodarczymi np. intensyfikacją hodowli.

W epoce neolitu ziemie polskie były w strefie oddziaływań czterech, wielkich obszarów kulturowych:

- ❖ **środkowej**, naddunajskiej strefy alpejsko-karpackiej, zajętej przez najstarsze ludy rolnicze **środkowej** Europy,
- ❖ **wschodniej części** strefy alpejsko-karpackiej i **Płyty Czarnomorskiej** z kulturami o ceramice malowanej,
- ❖ **obszaru Niżu Środkowoeuropejskiego**, gdzie **dominowała** kultura **pucharów lejkowatych**,
- ❖ **zachodniej części Niżu Wschodnioeuropejskiego**, **zajętego** przez ludy z ceramiką **grzebykową**.

Neolityczne jednostki kulturowe na ziemiach polskich:

- ❖ kultura ceramiki **wstęgowej** rytej,
- ❖ kultura ceramiki **wstęgowej** kłutej,
- ❖ kultury **kręgu** polgarskiego (**nadcisańskiego**),
- ❖ kultury **kręgu** lendzielskiego,
- ❖ kultury **pucharów** lejkowatych,
- ❖ **krąg** paraneolitycznych kultur **Niżu**
Wschodnioeuropejskiego,
- ❖ kultura amfor kulistych,
- ❖ kultura ceramiki promienistej (**badeńska**),
- ❖ **krąg** kultur ceramiki sznurowej,
- ❖ kultura **pucharów** dzwonowatych,

Kultura ceramiki wstęgowej rytej

Wyróżniające cechy ceramiki:

- kulisty **kształt**,
- brak uch,
- inspiracja owocem tykwy,
- zdobnictwo – ornament ryty **sprawiający wrażenie wstęg**,
- stosowanie gliny **tłustej** czasami z **domieszką surowców schudzających**: siewki, **sierści**, plew lub piasku,

Kultura ceramiki wstęgowej kłutej

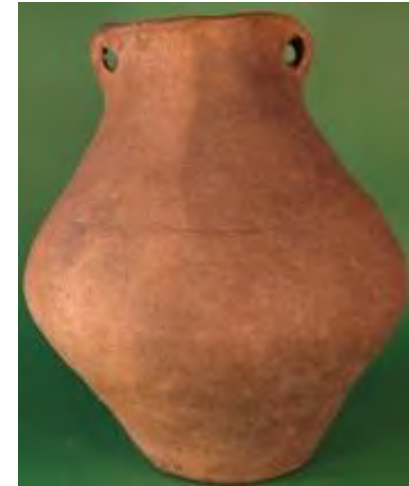
Wyróżniające cechy ceramiki:

- gruszkowaty **kształt**,
- **płaskie** dno,
- mniej lub bardziej zaznaczony **załom** w dolnej **części brzuśca**,
- zdobnictwo- ornament w postaci **skośnych** i poziomych **pasów** tworzony przez **nakłucia** bądź **krótkie** kreseczki,
- powierzchnia **wyrobów** lekko **połyskująca** – glina z **domieszką** skalenia lub mik,

Kultura ceramiki lendzielskiej

- naczynia na pustej nóżce, stożkowe misy, baniaste garnki z cylindryczną szyją,
- figurki wotywne,
- glina tłusta bez domieszek,

IV tysiąclecie p.n.e.

Kultura ceramiki malowanej (lendzielskiej)

Wyróżniające cechy ceramiki:

- wyroby malowane, w pierw **farbą czarną** na naturalnym tle czerepu, **później białą, brunatną lub czerwoną**,
- wzory prostolinijne w **układzie** geometrycznym lub szachownicowym,

ok. 3000 lat p.n.e.

Kultura pucharów lejkowatych

Wyróżniające cechy ceramiki:

- puchary z **lejkowatą szyją**,
- motywy zdobnicze to pionowe **słupki**, zygzaki i kreski wyciskane stemplem,
- czasami zdobienia wypełniano **białą gliną** lub wapienną **pobiałką**,
- **tłusta** glina bez domieszek,

Kultura amfor kulistych

Wyróżniające cechy ceramiki:

- początkowo naczynia o brzuścu kulistym później jajowatym,
- dekoracja pokrywa znaczną część powierzchni szyjek i górne części brzuśców,
- ornament to głównie zachodzące na siebie zygzaki, rzędy słupków i dołków,

Kultura amfor kulistych

druga połowa III tysiąclecia p.n.e.

Kultura ceramiki dołkowo-grzebykowej

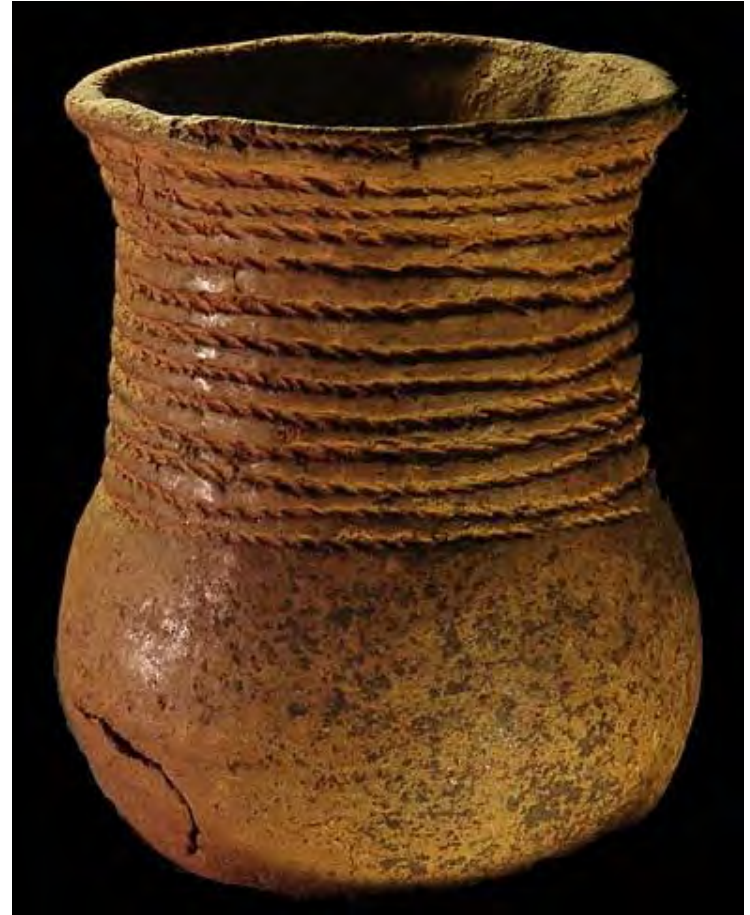
Wyróżniające cechy ceramiki:

- naczynia o jajowatym kształcie ze spiczastym dnem,
- ornament bruzdowy wykonywany narzędziem dłutowym lub zbliżonym do grzebienia,

Kultura ceramiki sznurowej

Wyróżniające cechy ceramiki:

- pucharki o esowatym profilu,
- **główny** element dekoracyjny to odciski sznura,

Kultura ceramiki sznurowej

- amfory z dwoma uchami umieszczonymi na **największej wypukłości brzuśca** i niskimi szyjami,
- kubki wielouche, dzbanki, misy i **duże** naczynia zasobowe,

Kultura ceramiki promienistej

- baniaste kubki z wysoko **sterczącymi** uchami i spiczastym dnem,
- wazy z szyjami o czworobocznym zarysie otworu, misy,
- wielokagankowe lampy,
- element zdobniczy to linie ryte **zbiegające się promieniście** przy dnach **naczyń**,

Kultura pucharów dzwonowatych

Wyróżniające cechy ceramiki:

- szerokootworowe naczynia w kształcie dzwonu,
- ornament ryty na całej powierzchni naczynia,

EPOKA BRĄZU

Stop miedzi z cyną to brąz.

Właściwości brązu:

- Dostatecznie twardy,
- Zdolny do odlewania,
- Zdolny do **kłucia** na zimno,

Znany **już** w VI **tysiącleciu** p.n.e. na Bliskim Wschodzie, wynaleziony na Bliskim Wschodzie i w Dolnym Egipcie **około** 3500 lat p.n.e. a rozpowszechniony na tych terenach w III **tyś.** p.n.e..

W Europie **Środkowej** brąz **został** rozpowszechniony **około** 2500-2300 p.n.e., natomiast w Europie Zachodniej dopiero **około** 2000 p.n.e.

EPOKA BRĄZU

Pierwszy okres epoki brązu

(1800-1500 p.n.e.)

Na ziemiach polskich ~ 1800 lat p.n.e., na **Śląsku** i w **południowej Wielkopolsce** **pojawiła się** wczesno-brązowa

Kultura Unietycka – naczynia wyrabiane **ręcznie**, ubogie w zdobienia lecz szlachetne w formie,

EPOKA BRĄZU

Drugi okres epoki brązu:

~1500-1300 p.n.e.

Dwie kultury materialne:

- **kultura przedłużycka** (zachodnia Polska),
- **kultura trzciniecka** (wschodnia i centralna Polska),

Ceramika epoki brązu

Ceramika kultury przedłużyckiej

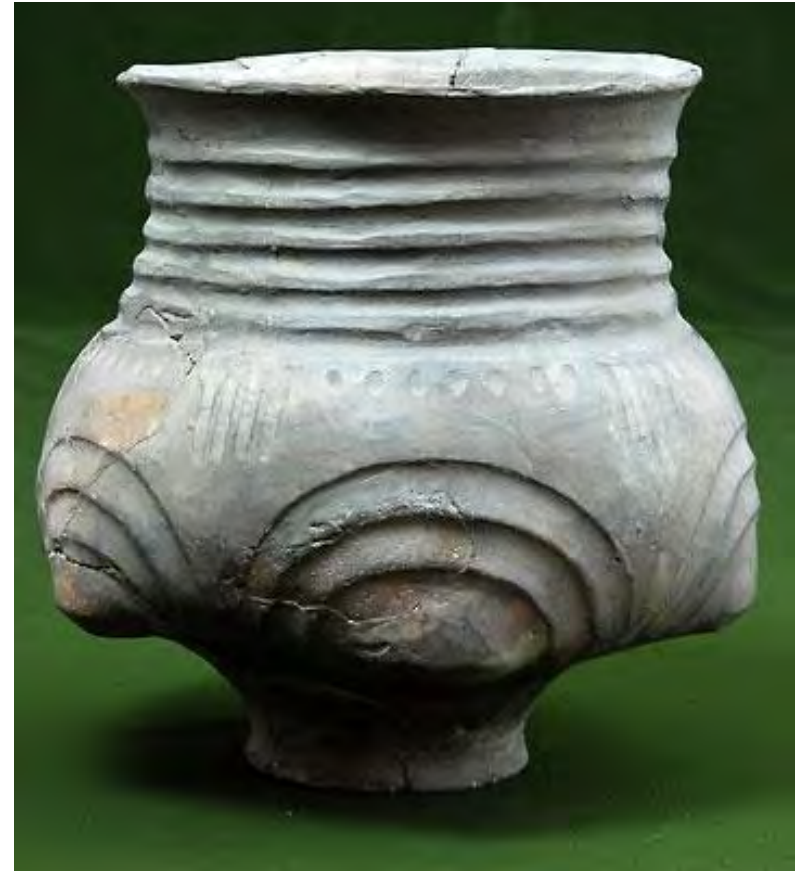
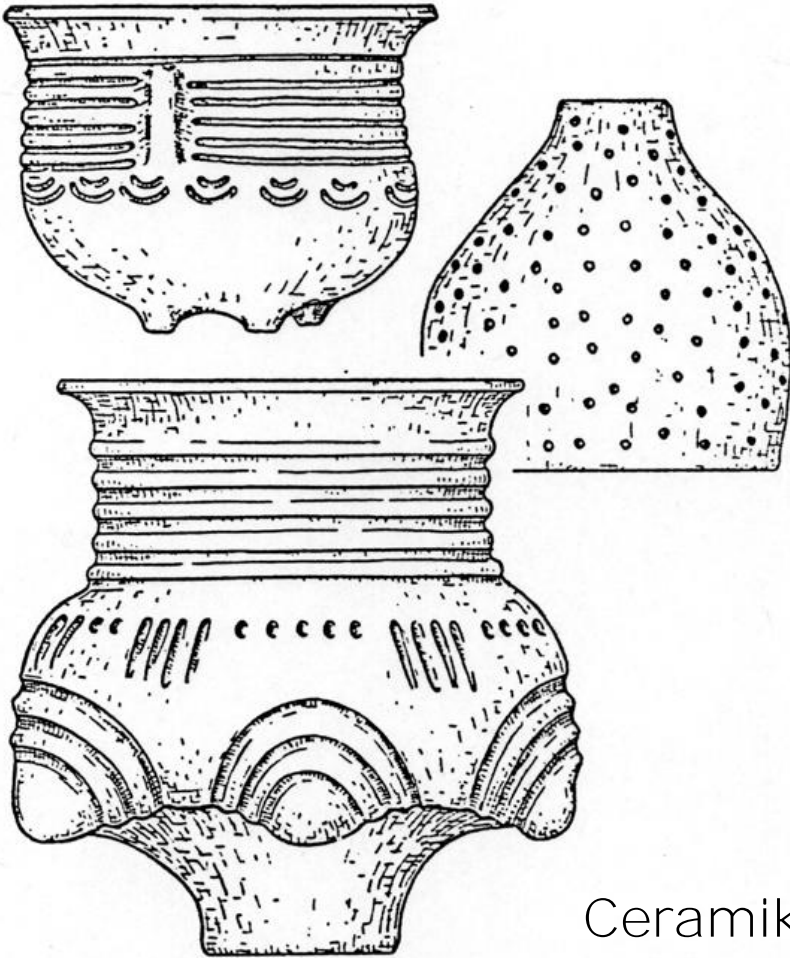
- baniaste naczynia z **cylindryczną szyjką** z jednym, dwoma lub czterema uchami, garnki o esowatym profilu, **smukłe** dzbany i uchate kubki,
- zdobnictwo w formie pionowych **żłobień**, **małych** i **średnich guzków** oraz tzw. ornament tekstylny,

Ceramika epoki brązu

Ceramika kultury trzcinieckiej

- naczynia **smukłe** o esowatym profilu, pucharki na pustych **nóżkach**, kubki i dzbanki,
- ornament to pasma **żłobków**, umieszczone poziomo na szyjach, guzki od **góry** obwiedzione **półkolistymi łukami**,

Kultura trzciniecka

Ceramika – małe piecyki z wypalanej gliny,

EPOKA BRĄZU – kultura łużycka

Trzeci okres epoki brązu (~1300-1100 p.n.e.)

Kultura łużycka:

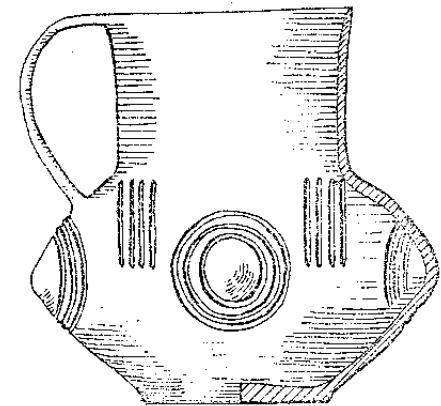
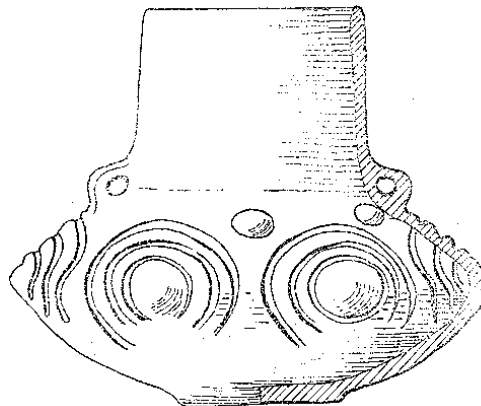
Trwała na ziemiach polskich przez ponad 900 lat, a już w okresie 1000-800 lat p.n.e. obejmuje swym zasięgiem tereny niemal całej obecnej Polski.

Okres ten charakteryzował się dalszym wzrostem sił wytwórczych, bardziej rozwiniętą hodowlą bydła i uprawą roli. Kończy się ostatecznie okres wspólnoty pierwotnej, zaczynają się coraz wyraźniej zaznaczać różnice w stanie posiadania.

EPOKA BRĄZU – kultura łużycka

Ceramika kultury łużyckiej:

- duża różnorodność form,
- ornamenty guzowe,
- bardzo dobrze wypalona,

EPOKA BRĄZU – kultura łużycka

- w **późniejszym** okresie coraz **większa różnorodność** zdobienia, motywy malowane, geometryczne o barwie **żółtej**, brunatnej czy czerwonej,
- inkrustacja (ornament **wyżłobiony** w powierzchni naczyń, **następnie wypełniony barwną gliną**, **najczęściej** barwy **białej** i wypalony),

EPOKA BRĄZU – kultura łużycka

- osobliwe kształty naczyń:
pucharki w kształcie buta, gliniane
rogi do picia, naczynia – grzechotki
w formie ptaków czy beczułek,

EPOKA BRĄZU – kultura łużycka

Odłamy kultury łużyckiej:

- kultura pomorska (popielnice twarzowe),
- kultura przeworska,

EPOKA BRĄZU – popielnice twarzowe

EPOKA ŻELAZA

Epokowe wydarzenie w dziejach kultury materialnej:

wynalezienie i zastosowanie żelaza

W Anatolii, Mezopotamii i Egipcie XV – XIII w p.n.e.

Włochy ~1000 lat p.n.e.

Polska ~700 lat p.n.e.

Podział EPOKI ŻELAZA na ziemiach polskich:

1. Wczesny okres epoki **żelaza** (halsztacki)
700-400 lat p.n.e.
2. Okres **lateński** (przedrzymski)
400 p.n.e. – **początku** n.e.
3. Okres **wpływów** rzymskich
początek n.e. – 400 n.e.
4. Okres **wędrówek ludów**
400 n.e. – 600 n.e.
5. Okres **wczesnośredniowieczny**
okres przedpiastowski 600 n.e. – 950 n.e.
okres wczesnopiastowski 950 n.e. – 1250 n.e.

Okres halsztacki

- w pierw ceramika malowana, **później** inkrustowana,
- w zdobnictwie upowszechnia **się** tzw. grafitowanie,
- naczynia malowane farbami ziemnymi,
- **zamiłowanie** do liczby 3,
- udoskonalenia techniczne – bardzo dobrze szlamowana glina **pozwołała wytworzyć** naczynia o cienkich **ściankach**,
- **różnorodność** technik zdobienia: elementy malowane i ornament ryty,
- w okresie **późniejszym** **pojawiają się** naczynia „zwyczajne”, naczynia dziurkowane – piecyki oraz naczynia **cienkościenne**,

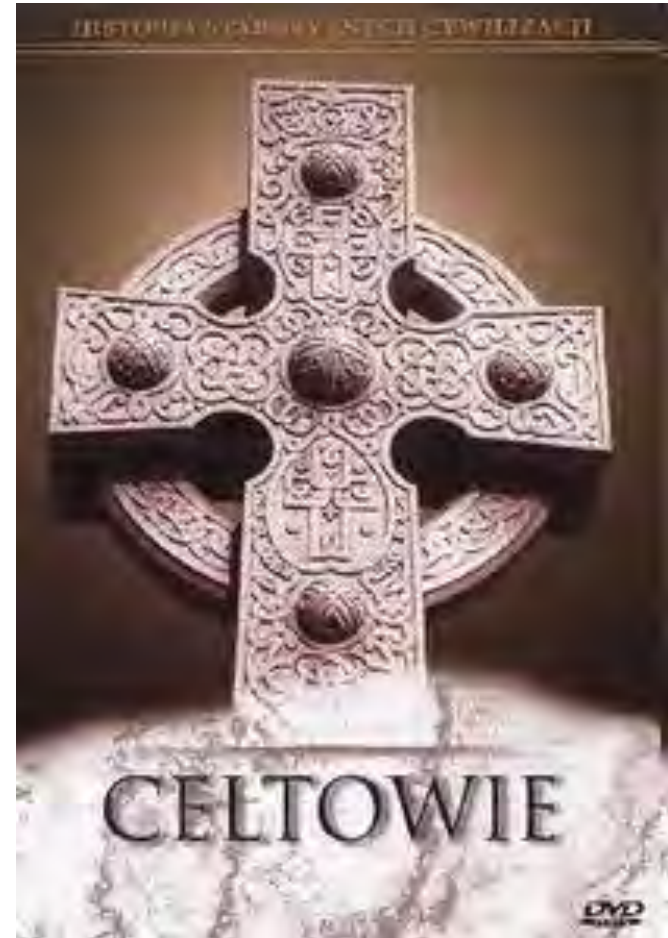
Celtowie

Celtowie byli ludem zamieszkującym znaczne obszary Europy w epoce brązu i żelaza. Dominując pod względem rozwoju cywilizacyjnego nad większością ówczesnych ludów europejskich, wywarli na nie silny wpływ, do dziś widoczny w kulturze niektórych rejonów.

Celtowie

Celtowie, zależnie od miejsca zamieszkania, prowadzili różny tryb życia: zajmowali się żeglarstwem, handlem, połowem ryb, rolnictwem lub rzemiosłem. Mieszkali w niedużych osadach zwanych oppidami. Już około 1000 roku p.n.e. wydobywali sól kamienną i stosowali ją do konserwacji żywności, umieli też otrzymywać sól z wody morskiej. Potrafili obrabiać metale, wytwarzali narzędzia i broń z żelaza i brązu, często też używali złota. Żelazo pozyskiwali z wydobywanych na terenach bagiennych rud, które następnie przetapiali w prymitywnych piecach. Wydobywali też inne metale, między innymi cynę i miedź.

Ceramika kultury lateńskiej

- naczynia malowane w pasy, toczone na kole garncarskim (Celtowie),
- naczynia tzw. grafitowe o wysokich walorach estetycznych,
- dodatek sadzy,

osada Manching,
na północ od Monachium
III – I w p.n.e.

Ceramika kultury lateńskiej

Późne fazy kultury lateńskiej:

- kultura wenedzka lub kultura grobów jamowych dzieląca się na:
 - kulturę przeworską,
 - kulturę oksywską,

Okres wpływów rzymskich naczynia *terra sigillata*

Okres wpływów rzymskich

Ceramika:

- dwie charakterystyczne grupy **wyrobów** ceramicznych: naczynia wykonane z tworzywa **średnio-** i gruboziarnistego o ubogiej ornamentyce i naczynia bogato zdobione, **gładkie** wykonane z tworzywa drobnoziarnistego,
- „**ceramika siwa**” – barwa szaroniebieska (dodatek **pyłu węgla** drzewnego),
- **różnorodne** garnki, misy i dzbany,
- wyroby toczone na kole garncarskim,
- dozowany dodatek surowca **schudzającego** – **pył węgla** drzewnego, **żwirek** rzeczny i **tłuczeń** granitowy,

Okres przedpiastowski

Ceramika:

- naczynia smukłe, jajowate z lekko wygiętym brzegiem i zaokrągloną lub ostro ściętą krawędzią.
- ornament w postaci linii falistych (grupa południowa), motywy prostolinijne (grupa północna).

Okres wczesnopiastowski

W kulturze **okresu wczesnopiastowskiego** garncarstwo na **przodującym** miejscu.

Ulepszone **koło** garncarskie (**powiększona średnica** tarczy) wyroby **cienkościenne** o regularnych **kształtach**, mocniej wypalone,

Nowy ornament – **powstały** od rylca **przyłożonego** do powierzchni naczynia obracanego na kole garncarskim,

Pojawiają się wyroby szkliwione,

Okres wczesnopiastowski

Cechy gromadzące rzemieślników danej profesji,
Znaki rozpoznawcze poszczególnych warsztatów
garncarskich- *gmerki* (znak rodowy i własnościowy)

gmerek